

Duurzamere landbouw via ketensturing

Rapport

Carin Rougoor en Frits van der Schans (beide CLM) en
Bo Stout (Tot op de bodem)

CLM-1259

Dit is een rapportage van CLM Onderzoek en Advies
November 2025

CLM-publicatienummer: 1259

Opdrachtgever: PBL

Auteurs: CLM: Carin Rougoor en Frits van der Schans
Tot op de bodem: Bo Stout

Foto omslag: Boodschappen op band in supermarkt

CLM Onderzoek en Advies
Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

Postbus 62
4100 AB Culemborg

www.clm.nl
0345 470 700

Duurzamere landbouw via ketensturing

INHOUD

1. Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Vraagstelling	6
1.3 Werkwijze	7
2. Inventarisatie van initiatieven	8
2.1 Melkveehouderij	8
2.2 Varkenshouderij	12
2.3 Consumptieaardappelen	13
2.4 Suikerbieten	15
2.5 Algemene duurzaamheidsinitiatieven	17
2.6 Selectie van initiatieven	17
3. Leveringsvoorwaarden	19
3.1 Foqus Planet	19
3.1.1 Opzet en thema's	19
3.1.2 Wijze van vastlegging en monitoring	19
3.1.3 Gestelde eisen en beloning	19
3.1.4 Effect op milieudruk	20
3.2 GlobalG.A.P. en TopCrop	21
3.3 Leerpunten	22
4. Certificering	23
4.1 On the Way to PlanetProof Melk	23
4.1.1 Thema's	23
4.1.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring	23
4.1.3 Beloning	23
4.1.4 Effect op milieudruk	24
4.1.5 Kansen, belemmeringen, leerpunten	24
4.2 On the Way to PlanetProof AGF (focus op aardappelen)	25
4.2.1 Thema's en werkwijze	25
4.2.2 Beloning	26
4.2.3 Effect op milieudruk	26
4.2.4 Kansen, belemmeringen, leerpunten	26
4.3 Beter Voor Zuivel	27
4.3.1 Thema's	27
4.3.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring	27

4.3.3	Beloning	27
4.3.4	Effect op milieudruk	28
4.3.5	Kansen, belemmeringen, leerpunten	28
4.4	Beter Leven Varkens	28
4.4.1	Thema's	28
4.4.2	Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring	28
4.4.3	Effect op milieudruk	29
4.5	Keten Duurzaam Varkensvlees	29
4.5.1	Thema's	29
4.5.2	Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring	30
4.5.3	Beloning	30
4.5.4	Effect op milieudruk	30
5.	Verduurzaming via projecten	32
5.1	Groeikracht Cosun	32
5.1.1	Activiteiten en maatregelen	32
5.1.2	Kansen voor opschaling of verdieping	33
5.2	McCain's Regenerative Agriculture Framework	34
5.2.1	Activiteiten en maatregelen	35
5.2.2	Werving deelnemers	35
5.2.3	Leveringsvoorwaarden	35
5.2.4	Indicatoren	36
5.2.5	Kansen voor opschaling of verdieping	36
5.2.6	Kansen voor verwaarding in de markt	37
5.2.7	Wensen/aanbevelingen richting beleid	37
6.	Verduurzaming via kredietverstrekking	38
6.1	Rabobank	38
6.2	ABN AMRO	39
7.	Analyse	40
7.1	Bijdrage vanuit de keten aan beleidsdoelen	40
7.2	Resultaten uit de studie	41
7.2.1	Voorlopers en achterblijvers	41
7.2.2	Rol van banken	42
7.2.3	Marktkansen voor duurzaamheidsinitiatieven	43
7.2.4	Vergroting van deelname	45
7.2.5	Rol van maatschappelijke organisaties	46
7.2.6	Verschillen in benadering door de keten en door de overheid	46
7.3	Kansen voor de overheid	47
7.3.1	Gebruik van data	47
7.3.2	Aanbevelingen voor de overheid	48
Referenties		49

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond

De Nederlandse landbouw en agrariërs staan voor een forse opgave om te komen tot een duurzame(re) sector. Ten dele wordt een stap gezet doordat de Europese of Nederlandse overheid eisen stelt aan bedrijven of bepaalde praktijken. Hiermee wordt echter niet altijd voldoende bereikt, bijvoorbeeld omdat de overheid de eisen niet te scherp wil stellen, uit oogpunt van het voorkomen van een concurrentienadeel. Een andere weg richting een duurzamere landbouw is dat ketenpartijen eisen gaan stellen aan landbouwbedrijven, met betrekking tot de productiewijze en de vermindering van de milieu-impact. Dit kan al dan niet tegen een meerprijs zijn. Ook andere partijen in het bredere landbouw-voedselsysteem, zoals banken, kunnen eisen stellen of gunstigere voorwaarden bieden (hogere prijzen, lagere rentes). Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft CLM Onderzoek en Advies gevraagd onderzoek te doen naar welke private initiatieven er al zijn vanuit de keten, gericht op de Nederlandse primaire sector (landbouwbedrijven) en welke concrete effecten deze hebben. In dit rapport is dit uitgewerkt voor vier productgroepen, te weten: zuivel, varkensvlees, suiker(bieten) en consumptieaardappelen (al dan niet verwerkt). We richten ons hierbij in principe op alle initiatieven buiten overheden om.

1.2 Vraagstelling

De volgende vragen staan centraal:

1. Welke concrete duurzaamheidsinitiatieven zijn er vanuit de keten richting Nederlandse boerenbedrijven in de zuivel, varkenshouderij, suikerbieten-teelt en de teelt van consumptieaardappelen? Deelvragen zijn:
  - a. Hoe worden de duurzaamheidsambities op bedrijfsniveau vertaald?
  - b. Welk deel van de Nederlandse boeren en welk deel van de productie valt onder deze initiatieven?
  - c. Welk effect hebben deze initiatieven op het vlak van duurzaamheid?

2. Hoe zijn deze initiatieven te groeperen? Hierbij kan worden gedacht aan varianten ten aanzien van:
  - a. Initiatiefnemers; zijn dit boeren, ketenpartijen, niet gouvernementele organisaties (ngo's)?
  - b. Wijze van sturing (bijvoorbeeld een vorm van beloning, of markt-toegang)
  - c. Niveau van sturing: Business to Consumers (B2C) of Business to Business (B2B).
  - d. Breedte van het initiatief: sectorbreed of individueel.
3. Wat zijn kansen en belemmeringen om via deze schema's meer te bereiken? Dit kan zowel in de breedte zijn (meer bedrijven betrekken), als in de diepte (verzwaring van de eisen).

1.3 Werkwijze

We zijn gestart met een inventarisatie van initiatieven op basis van internet- en literatuuronderzoek. Vervolgens is een selectie gemaakt van initiatieven, zodanig dat iedere vorm van sturing en elk van de vier sectoren aan bod komen. Deze initiatieven zijn nader geanalyseerd en betrokken partijen zijn geïnterviewd. Al deze informatie vormt de basis voor dit rapport, waarin we eerst de inventarisatie van initiatieven bespreken (H2), vervolgens bespreken we in hoofdstukken 3 t/m 6 de voorbeelden van de verschillende sturingsvormen. In hoofdstuk 7 bespreken we tenslotte wat we geleerd hebben in deze studie.

2. INVENTARISATIE VAN INITIATIEVEN

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van duurzaamheidsinitiatieven voor de vier sectoren. We beginnen met een overzicht van de vier sectoren. Daarna bespreken we de initiatieven die niet zijn gekoppeld aan een specifieke sector. In de laatste paragraaf bespreken we welke initiatieven we nader uitwerken in de volgende hoofdstukken. Beloning voor duurzaamheidsprestaties kan bijvoorbeeld in de vorm van een duurzaamheidspremie, rentekorting, korting op pacht, toegang tot grond en recht op levering (leveringsvoorwaarde)

2.1 Melkveehouderij

Nederland kent in 2025 volgens de voorlopige cijfers van het CBS 13.380 melkveebedrijven met 1.528.400 melk- en kalfkoeien. Het areaal gras en voedergewassen was 1.166.110 hectare in 2024.

Het totaal landbouwareaal in Nederland is 1.978.500 hectare in 2024 (Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)).

Tabel 2.1 Overzicht van duurzaamheidsinitiatieven in de Nederlandse melkveehouderij

Deelnemers	Thema's	duurzaamheidseffect	Opmerkingen	
DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA'S				
Biologisch en EKO	544 melkveebedrijven (4%), 47.919 melk- en kalfkoeien (3%), 66.308 ha gras en voedergrassen (6%) (CBS).	Geen gebruik van chemische middelen. Systeem op basis van biologische processen en natuurlijke hulpbronnen.	Vermindering broeikasgas-emissies in NI, versterken van de natuur (en mogelijk dierwelzijn) (https://edepot.wur.nl/629169).	Hogere melkprijs, Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo impactlening.
Biologisch-Dynamisch (BD)	Alle sectoren gezamenlijk: 143 BD-bedrijven op 9.228 ha. Dit is 0,5% van het landbouwareaal. Enkele tientallen melkveebedrijven(?)	Verdergaand dan EKO, holistische benadering.		Hogere melkprijs. Kredietverstrekking: Rabo impactlening, omschakelkrediet Triodos.
On the Way to PlanetProof	Circa 800 melkveebedrijven (6%).	Kringloop, natuur en landschap, klimaat, levensduur, weidegang, dierwelzijn, diergezondheid.	Rapportage waarin ontwikkeling in de tijd wordt weergegeven.	Meerprijs € 5/ 100 kg melk. Kredietverstrekking: Rabo impactlening.
Beter voor Natuur en Boer	353 melkveebedrijven (3%), circa 400 mln liter melk (3%).	Klimaat, bodem en water, biodiversiteit, energiegebruik, dierwelzijn.		
Beter Leven	Circa 20 melkveebedrijven met 1 ster? 1 met 2 sterren?	Dierwelzijn, diergezondheid, bodem, water, biodiversiteit.		Kredietverstrekking: Rabo impactlening.
CONO Caring Dairy	390 melkveehouders.	Klimaat, water, bodem, biodiversiteit, energiegebruik, dierwelzijn, diergezondheid.	Op website staat overzicht van gemiddelde score sinds 2017. Dus 'interne' vergelijking, niet met gemiddeld in NL.	Leveringsvoorwaarde. Vergoeding voor weidegang/deelname workshops/GMO-vrij. En 'belonen op resultaat' (https://www.cono.nl/onze-veehouders/melkprijs/).
Keurmerk weidegang		Weidegang		Stelt alleen eisen aan weidegang, geen duurzaamheid.
Tomorrow's dairy	150 melkveehouders van Vreugdenhil in 2025. Gezamenlijk initiatief met Nestlé.	Klimaat, duurzamer gebruik van bodem en water, biodiversiteit.	Boeren bepalen welke maatregelen zij nemen. Doel is onder andere in 2030 50% minder uitstoot van broeikasgassen.	Meerprijs op basis van reductie-resultaten tot max € 3,5/100 kg. Daarnaast tot € 1,5/100 kg voor score op eiwit van eigen land, blijvend grasland, N-bedrijfsoverschot, levensduur en Bovaer.

Tuurlijk!	Circa 200 melkveehouders in 2024 (1/3 ^{de} van de DOC-leden). Initiatief van Jumbo, DOC Kaas en Uniekaas.	Dierwelzijn, natuur, milieu en klimaat.		Meerprijs.
De Fryske/Boeren van Amstel	Lokale en/of kleinschalige initiatieven			
LEVERINGSVOORWAARDEN, ZOALS:				
FoqusPlanet	Alle melkveehouders van Royal Friesland Campina (RFC)	Breed	Duurzaamheidstoelage melk-prijs voor 9 indicatoren (levensduur, kalveropfok, klimaat, N-overschot, ammoniak, eiwit eigen land, blijvend grasland, N&L, weidegang (https://edepot.wur.nl/643661).	
Duurzame energieproductie	6.864 melkveebedrijven (bron: Staat van Landbouw).			
PROJECTEN				
Duurzaam Diervoeder 2030	Nevedi	Klimaat, biodiversiteit, circulariteit en herkomst.	Met name op niveau van diervoederbedrijven.	Bedrijfsadvisering (rantsoenen, ruwvoerteelt → verlaging CO2-footprint, stimulering GMP+ MI5.5 module.
VerenigingVruchtbare Kringloop Oost	350 melkveehouders (https://edepot.wur.nl/570768).	Mineralenbenutting	Geen garantie voor verduurzaming. Op basis van Kringloopwijzers worden resultaten gepubliceerd.	
Pilot Eminex	10 melkveehouders	Mestadditief Eminex	Vermindering methaanemissie	Pilot van FrieslandCampina, Agrifirm, Agravis, Alzchem.
Specifieke producten				
Zuigelingenmelk	Nutricia: fabriek in Haps..Melk afkomstig van specifieke melkveehouders.	Strenge eisen op het gebied van duurzaamheid en kwaliteit.	Er is zowel 'gangbaar' als Nutrilon Bio.	

NB. Hiernaast zijn er nog initiatieven die we buiten beschouwing laten:

- Initiatieven waarbij overheden een belangrijke partner zijn, in samenwerking met ketenpartijen. Omdat de overheid hier veelal een belangrijke 'aanjager' en financier is, laten we deze hier buiten beschouwing. Enkele voorbeelden hiervan:
  - › Brabantse biodiversiteitsmonitor melkveehouderij (onder andere met Provincie Noord-Brabant, Brabantse Milieufederatie)
  - › Duurzame melkveehouderij Drenthe (onder andere met Provincie Drenthe, Natuur en Milieufederatie Drenthe, LTO Noord, Staatsbosbeheer)
- De Duurzame ZuivelKeten. Een keteninitiatief, overkoepelend vanuit ZuivelNL. Omdat dit een overkoepelende organisatie en programma is, merken melkveehouders hier alleen concreet iets van als de zuivelonderneming waaraan zij leveren, hier acties aan verbindt.

2.2 Varkenshouderij

Tabel 2.2. geeft een overzicht van duurzaamheidsinitiatieven binnen de Nederlandse varkenshouderij.

Tabel 2.2 Overzicht van duurzaamheidsinitiatieven in de Nederlandse varkenshouderij

	Deelnemers	Thema's	Duurzaamheidseffecten	Opmerkingen
DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA'S				
Biologisch en EKO	170 bedrijven (7%), 55.021 vleesvarkens, 9.861 fokvarkens, 46.191 biggen (CBS).		Gunstig voor dierenwelzijn, Hogere ammoniakemissie (Studie uit 2004: https://edepot.wur.nl/27260).	Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening.
Biologisch-Dynamisch (BD)	Enkele gemengde bedrijven in NL die ook varkens hebben.	Kringloop, dierenwelzijn.		Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening
Beter voor Natuur en Boer	90 varkenshouders (4%), 46.500 kg.			
Beter Leven	4 mln varkens 1 ster (37%) (Agrimatie).			Kredietverstrekking: Rabo impactlening
Keten Duurzaam Varkensvlees	Meer dan 200 boerderijen (8%).	Antibioticagebruik, Salmonella, slachtbevindingen, dierenwelzijn, dagontmesting (voor goed stalklimaat en mineralenkringloop), biodiversiteit en bodem (Via mestkwaliteit), energieneutraal.	Laatste jaarverslag is van 2022, met ontwikkeling van prestaties in de tijd (en op enkele thema's vergelijking met landelijk gemiddelde).	Kredietverstrekking: Rabo impactlening.
Duurzame energieproductie	55% van de varkenshouders (1.117 bedrijven) produceert duurzame energie.			Bron: https://edepot.wur.nl/677360 .
Duurzaam diervoeder	Zie melkvee			

2.3 Consumptieaardappelen

Tabel 2.3 geeft een overzicht van keteninitiatieven binnen de teelt van consumptieaardappelen.

Tabel 2.3. Overzicht van duurzaamheidsinitiatieven in de Nederlandse teelt van consumptieaardappelen.

Deelnemers		Thema's	Duurzaamheids-effecten	Opmerkingen
DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA'S				
Biologisch en EKO	228 bedrijven op 1640 ha in 2024. Dit is 2,1% van totale areaal consumptieaardappel (CBS)	Geen gebruik van chemische middelen. Systeem op basis van biologische processen en natuurlijke hulpbronnen	Onder andere vermindering emissie gewasbeschermingsmiddelen, minder inputs/ha, meer grondgebruik per kg product	Hogere productprijs. Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening
Biologisch-Dynamisch	Geen exacte data, maar in 2022 was 11% van het Biologisch areaal tevens biologisch-dynamisch. Als dit ook voor consumptieaardappel geldt, ongeveer 180 ha (Demeter monitor).	Verdergaand dan biologisch/EKO, holistische benadering.		Hogere productprijs. Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening
Beter voor Natuur en Boer (aardappelen, groente en fruit (AGF))	AH werkt met 400 telers binnen AGF met Beter voor. Hoeveel consumptieaardappel dit betreft is onbekend.	Gebruik gewasbeschermingsmiddelen, biodiversiteit, bodemkwaliteit, water, klimaat		
On the way to PlanetProof	66% van het areaal tafelaardappelen is PlanetProof (SMK impactrapportage)	Gebruik gewasbeschermingsmiddelen, biodiversiteit, bodemkwaliteit, water, klimaat	Rapportage waarin ontwikkeling in de tijd wordt weergegeven	
GlobalG.A.P.	Onder andere verplicht bij PotatoNext (200 telers), gebruikt bij LambWeston, McCain, Farm Frites et cetera.			
TopCrop met gewasmodule 'consumptieaardappel' (voormalig VVAK)	In totaal zijn ruim 7000 deelnemende bedrijven bij TopCrop aangesloten, dit betreft diverse plantaardige teelten.			

PROJECTEN/PRAKTIJKINITIATIEVEN				
GroeiKracht Cosun	3 inspiratieboerderijen die bezocht worden door een onbekend aantal telers + N-mineraalmeetcampagne waar je als Aviko producent aan mee kan doen. In totaal worden in 2025 3500 percelen gemeten (aardappel, cichorei en suikerbieten).	Inspiratieboerderij: diverse thema's, maar focus op gewasbescherming en verminderen inzet herbiciden. N-mineraal: stikstofbenutting, grondwaterkwaliteit. Volgens site: rendement, biodiversiteit, plantgezondheid, maatschappelijke waardering. Elders op site: klimaat, bodem, plantgezondheid.		
Future proof farming programma van Aviko (onderdeel van GroeiKracht Cosun)	100 telers waarvan 77 in Nederland doen nu mee. Samen produceert deze groep 14% van het Aviko-volume. Opschaling gepland. Deelnemers krijgen een premie + rentekorting	Onder andere broeikasgas-emissies, GBM-gebruik en nitraatmissie.		
Groene cirkel duurzame fritesketen	Kapstok voor diverse losse pilots en initiatieven.			Lastig het effect of schaal te benoemen omdat het een kapstok is.
Regenerative agriculture framework McCain	3 pilotboerderijen in Nederland. In totaal leveren circa 400 telers in NL aan McCain. In 2023 deden aan het programma 34 telers op 800 ha mee; de ambitie was verdubbelen in 2024 (realisatie onbekend). Premie op opbrengst + rentekorting Rabo.	Onder andere aanvoer organische stof, minder inzet chemie, bodembedekking, gewasdiversiteit.		Voor nu in ontwikkeling en opschaling, maar uiteindelijk is het de bedoeling dat alle telers ten minste meedoen met het instapniveau van het framework in 2030.
Future farming program van Farm Frites. Vergelijkbaar met McCain.	Momenteel 80 Nederlandse deelnemers, op een totaal van 750 wereldwijde producenten.			
Pepsico	Buiten beschouwing gelaten, aangezien zij maar een heel beperkt (paar dozijn) Nederlandse producenten hebben.			

De algemene observatie is dat aardappelaanbieders voor verwerking met name internationale doelen stellen voor het aandeel GlobalGAP of vergelijkbare certificering, zodat hun aardappelen volledig onder een farm sustainability assessment (FSA) goud of zilver standaard komen te vallen. Daarnaast is er op nationaal niveau wat inzet op regeneratieve of kringlooplandbouw, in de vorm van inspiratie- of demobedrijven en praktijkpilots met telers. In het geval van verse tafelaardappelen vraagt de retail om aanvullende duurzaamheidsvoorschriften via certificering van Beter Voor Natuur en Boer of (On the way to) PlanetProof.

2.4 Suikerbieten

Tabel 2.4 geeft een overzicht van keteninitiatieven in de suikerbietenteelt.

Tabel 2.4. Overzicht van duurzaamheidsinitiatieven in de Nederlandse suikerbietenenteelt.

	Deelnemers	Thema's	Opmerkingen
DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA'S			
Biologisch en EKO	Geen data beschikbaar, maar momenteel wordt geen biologische suikerbiet verwerkt in Nederland, dus areaal zal zeer beperkt/nihil zijn.		Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening.
Biologisch-Dynamisch (BD)	Nauwelijks/geen bio suikerbiet, dus ook geen BD.		Kredietverstrekking: Omschakelkrediet Triodos, Rabo Impactlening.
GlobalG.A.P. met gewasmodule suikerbieten en module duurzaamheid	Cosun accepteert GlobalG.A.P. of TopCrop als certificering.		
TopCrop met gewasmodule 'suikerbieten en cichorei' (voormalig VVAK)	Cosun accepteert GlobalG.A.P. of TopCrop als certificering. In totaal zijn ruim 7000 deelnemende bedrijven bij TopCrop aangesloten, dit betreft diverse plantaardige teelten. Cosun geeft op de website aan dat TopCrop voor hun telers het belangrijkste/vaakst gebruikte certificaat is.		
PROJECTEN/PRAKTIJKINITIATIEVEN			
Groene cirkels suikerbietenketen.		Logistiek, kringlooplandbouw, energie, leefomgeving, biobased.	Concrete resultaten, vooral logistiek etc. Boerenerf is meer pilot/kennis verzamelen (zoals plaagherkenning en strokenteelt), nog minder tastbaar.
Groeikracht Cosun	3 inspiratieboerderijen die bezocht worden door een onbekend aantal telers + N-mineraalmeet-campagne waar je als Cosun producent aan mee kan doen. In totaal worden in 2025 3500 percelen gemeten (aardappel, cichorei en suikerbieten).	Inspiratieboerderij: diverse thema's, maar focus op gewasbescherming en verminderen inzet chemie N-mineraal: stikstofbenutting, grondwaterkwaliteit.	

De algemene observatie is dat suikerbieten wat buiten de boot vallen, als het gaat om certificeringen voor de retail (PlanetProof et cetera). Er worden in Nederland geen biologische suikerbieten geproduceerd en er is ook geen markt voor Beter voor of PlanetProof-suiker. Duurzaamheidsinitiatieven zijn vooral gericht op projecten en pilots met als doel kennis vergaren en delen.

2.5 Algemene duurzaamheidsinitiatieven

Naast de initiatieven die zich specifiek richten op een bepaalde sector, zijn er nog initiatieven die van toepassing zijn voor meerdere sectoren. Dit zijn met name initiatieven waarin eisen worden gesteld aan uitgifte van gronden en regels rondom kredietverstrekking. Deze staan in tabel 2.3 weergegeven.

Tabel 2.3 Overzicht van duurzaamheidsinitiatieven, gericht op eisen aan landbouwgrond of kredietverstrekking in de landbouw.

Beschrijving	
Eigendoms- en pachtvormen	
Pachtproducten van ASR	45.000 ha (2%). Korting van 5 tot 10% op de pacht, OpenBodemIndex, ANIB, SNL, geen volvelds bestrijdingsmiddelen.
Burgercoöperaties: Land van Ons / Aardpeer	Aardpeer: 144 ha. Land van Ons: (<<1%) Land van Ons: 25 percelen van 2 tot 34 ha (<<1%)
Kredietverstrekking	
Lagere rente op leningen	Rabo Impactlening: met rentekorting tot 0,65% voor bedrijf met duurzaamheidskeurmerk.
	ABN AMRO Verbeterstimulans, tot 0,3% rentekorting. Sustainability Risk Policy for Lending (beoordeling duurzaamheidsrisico van kredietaanvragen) (https://edepot.wur.nl/532092).
Omschakelkrediet Triodos	Hiermee kan de overgangperiode naar bio of biodynamisch worden overbrugd.

2.6 Selectie van initiatieven

Criteria op basis waarvan we initiatieven selecteren om verder uit te werken:

- Breedte van het initiatief; aantal landbouwbedrijven dat hierbij betrokken is
- Diepte van het initiatief; de mate waarin het initiatief echt leidt tot duurzaamheidsstappen op het bedrijf.
- Type sturingsmechanismen; verschillende type sturingsmechanismen willen we aan bod laten komen. Relevant hierbij is wel of dit sturingsmechanisme potentie biedt voor 'de boardroom'.

De initiatieven vanuit burgers (zoals Land van Ons) en duurzame pacht (van ASR) bieden op dit moment zeer beperkt kansen vanuit de boardroom, omdat

grond grotendeels in eigendom is van agrariërs zelf. Toch is hier wel de ontwikkeling gaande dat grond steeds meer wordt gekocht als belegging. In 2012 kochten private beleggers 2.000 ha landbouwgrond. In 2022 was dit opgelopen naar 3.400 hectare. Ongeveer 9% van de verkochte landbouwgrond is sinds 2012 naar beleggers gegaan (Kuiper e.a., 2023). Per jaar wordt gemiddeld circa 1,5% van alle landbouwgrond verhandeld.

Op basis van deze criteria is in overleg met PBL besloten de volgende initiatieven verder uit te werken in de volgende hoofdstukken:

- Leveringsvoorwaarden:
  - › Foqus Planet
  - › TopCrop en
  - › GlobalGAP
- Certificeringsprogramma's: die impact hebben (qua aantal deelnemers) en (min of meer) vanuit de keten zijn opgestart
  - › (1) On the Way to PlanetProof Melk en aardappelen, groente en fruit (AGF) (focus op aardappel)
  - › (2) Beter Voor Zuivel
  - › (3) Beter Leven 1-ster varkens
  - › (4) Keten Duurzaam Varkensvlees
- Verduurzaming via projecten:
  - › Groeikracht en
  - › het Regenerative Agriculture Framework
- Verduurzaming via kredietverstrekking:
  - › Rabobank
  - › ABN AMRO.

3. LEVERINGSVOORWAARDEN

In dit hoofdstuk belichten we duurzaamheidseisen die in de keten worden gesteld en als leveringsvoorwaarde gelden.

3.1 Foqus Planet

FrieslandCampina had in 2024 circa 9.000 ledenbedrijven. De bedrijven die melk leveren, zijn verplicht deel te nemen aan Foqus Planet. Nederland telde in 2024 bijna 14.000 melkveebedrijven, waardoor tweederde van de Nederlandse melkveebedrijven te maken heeft met Foqus Planet.

3.1.1 Opzet en thema's

Focus Planet is het kwaliteits- en duurzaamheidsprogramma van FrieslandCampina. Focus Planet bestaat uit twee onderdelen, te weten Foqus Planet Basiseisen en Foqus Planet Duurzame ontwikkeling. De basiseisen zijn de minimale leveringsvoorwaarden op het vlak van hygiëne, kwaliteit, voedselveiligheid en dierenwelzijn. 'Duurzame ontwikkeling' richt zich op het stimuleren van melkveehouders om het bedrijf te verduurzamen, en geeft hier ook financiële beloningen voor. Thema's zijn diergezondheid en -welzijn, biodiversiteit, klimaat en weidegang.

3.1.2 Wijze van vastlegging en monitoring

Een onafhankelijke auditororganisatie voert zowel aangekondigde als onaangekondigde audits uit. Daarnaast zijn er melktests en administratieve controles. Als een bedrijf niet aan de basiseisen voldoet, krijgt de melkveehouder de mogelijkheid dit te herstellen binnen een bepaalde tijd. Als herstel niet lukt, kan melkweigering worden opgelegd. Dit laatste is uitzonderlijk.

3.1.3 Gestelde eisen en beloning

Inspanningen binnen het onderdeel 'Duurzame Ontwikkeling' zijn vrijwillig. En worden gemeten aan de hand van in totaal 9 indicatoren op de verschillende thema's. Elke indicator heeft een toeslag, tot een maximum (in 2024):

- Diergezondheid en -welzijn (max € 0,20/100 kg melk): levensduur en kalveropfok (KalfOK)
- Klimaat: broeikasgasemissie per 100 kg melk (max € 1,50/100 kg melk)
- Biodiversiteit (max € 0,50/100 kg melk): stikstofbodembalans, ammoniakemissie, eiwit van eigen land, blijvend grasland, natuur & landschap.
- Weidegang (max € 1,30/100 kg melk)

De maximale toeslag is daarmee € 3,50. Iedere deelnemer betaalt € 0,60/100 kg melk voor deelname. De netto maximale toeslag is dus € 2,90. Deze toeslag vormt in belangrijke mate een herverdeling van het totale melkgeld onder alle leden-melkveehouders.

FrieslandCampina heeft onder andere een maatregelentool ontwikkeld, waarmee melkveehouders het effect van mogelijke maatregelen voor het onderdeel 'Duurzame Ontwikkeling' voor hun bedrijf inzichtelijk kunnen krijgen.

Een melkveehouder die in het kader van dit project is geïnterviewd, geeft aan dat deze systematiek voor hem wel enigszins sturend werkt. Niet te laat maaien ziet hij als een belangrijke manier om de broeikasgasemissies te beïnvloeden. Naar zijn mening gaat verlaging van de emissie en goed economisch bedrijfsresultaat hier samen: "door op tijd te maaien, kun je goed melken". Dit maakt het een win-win situatie.

3.1.4 Effect op milieudruk

De huidige systematiek binnen FoqusPlanet is ingevoerd in 2023. Dit heeft ertoe geleid dat de toeslagen een belangrijker deel van de melkprijs zijn gaan vormen. In 2022 werd door FrieslandCampina gemiddeld € 0,91 per 100 kg melk betaald aan weidepremie en premie binnen FoqusPlanet. In 2023 werd dit € 1,21 binnen de aangepaste systematiek. In totaal ontvingen leden van FrieslandCampina dat jaar circa € 190 miljoen via FoqusPlanet Duurzame ontwikkeling (bron: RFC jaarcijfers 2023). In 2024 steeg dit verder naar € 1,65, dat wil zeggen een toeslag van € 2,25, en daarnaast de betaling van € 0,60 voor deelname; € 0,21 van deze toeslag was een correctie voor een te lage toeslag in 2023 (jaarcijfers 2024). In feite betekent dit dus dat de toeslag in beide jaren ongeveer gelijk was.

Het is moeilijk exact te bepalen wat de bijdrage van deze leveringsvoorwaarden is aan de milieudruk, omdat niet bekend is wat de duurzaamheidsresultaten zouden zijn zonder deze systematiek. In het [jaarverslag 2024](#) wordt weergegeven dat de broeikasgasemissie van leden-melkveebedrijven in 2024 9,8% lager was dan in 2023. Hiervan kan 3,4% worden verklaard door een daling van de melkhoeveelheid. De overige 6,4% wordt verklaard door maatregelen op melkveebedrijven, met name door de inkoop van voer met een lagere broeikasgasuitstoot. Ook het gunstige weer in 2023 speelde een rol;

de goede verteerbaarheid van het kuilgras uit 2023 (en gevoerd in 2024) leverde een lagere methaanemissie in 2024 op.

Het jaarverslag geeft geen inzicht hoe de melkveehouders scoorden op de andere 8 duurzaamheidsindicatoren.

De geïnterviewde melkveehouder is van mening dat de nadruk in de uitbetaling door FrieslandCampina iets te veel op (alleen) de broeikasgassen ligt. Andere duurzaamheidsthema's zijn ook belangrijk, maar krijgen iets te weinig aandacht, zo geeft hij aan.

Stappen zetten op het vlak van duurzaamheid wordt de komende jaren net zo belangrijk als concurreren op prijs, zo meldt het jaarverslag.

3.2 GlobalG.A.P. en TopCrop

GlobalG.A.P. is een certificaat dat door veel afnemers verplicht wordt gesteld aan agrariërs die gewassen leveren. GlobalG.A.P. gaat onder meer over traceerbaarheid, voedselveiligheid, veilige werkomstandigheden, hygiëne en diverse milieudoelen, zoals energiegebruik en biodiversiteit. In de Nederlandse wet- en regelgeving zijn veel van deze onderwerpen al afgedekt. Zo worden veilige werkomstandigheden ook al beschreven en verplicht gesteld in de Arbo-regelgeving voor werkgevers. Specifiek voor milieudoelen valt het volgende op in de criteria van GlobalG.A.P.: veel criteria bestaan uit de verplichting om een risico inschatting te maken, een plan voor verbetering op te stellen of een goede registratie bij te houden van uitgevoerde handelingen, bemestingen, et cetera. Dit stelt dus géén eisen of doelen om concreet binnen bepaalde streefwaardes te presteren, bepaalde indicatoren te verbeteren of aan een concreet doel te voldoen, afgezien van dat de registratie moet aantonen dat men binnen de wet heeft geopereerd, van het land waar het bedrijf is gevestigd. Dit is begrijpelijk, aangezien de criteria toepasbaar moeten zijn in veel verschillende landen, met eigen wetgeving en omgevingsdoelen, maar het maakt ook dat de meerwaarde van GlobalG.A.P. in Nederland met name schuilt in het eisen van een uitgebreide administratie en registratie van deels al wettelijk verplichte handelingen. Voor sommige onderwerpen is sprake van een registratie die niet wettelijk verplicht is in Nederland, bijvoorbeeld het criterium van een 'bodemverbeterplan'. Het is positief dat GlobalG.A.P.-deelnemers dit moeten opstellen, maar het criterium omvat geen concrete doelen of verplichtingen waaraan voldaan moet worden. Overige criteria die gesteld worden aan bodembeheer zijn in relatie tot Nederlandse opgaves en regels heel beperkt, bijvoorbeeld het criterium dat 'waar mogelijk aan gewasrotatie moet worden voldaan'. In het algemeen

concluderen we dus dat GlobalG.A.P. niet resulteert in een aanzienlijke, bovenwettelijke bijdrage aan Nederlandse duurzaamheidsopgaves.

Het Handboek en de criteria van TopCrop lijken al meer gespecificeerd te zijn voor de Nederlandse context, bijvoorbeeld door, voor het maken van een bemestingsplan, concreet te verwijzen naar Nederlandse bronnen, zoals het Handboek Bodem en Bemesting. Op het gebied van duurzaamheidsopgaves worden echter, net als bij GlobalG.A.P., geen heel concrete of ambitieuze eisen gesteld. Zo is het bijvoorbeeld verplicht om 'ten minste één maatregel te nemen om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te beperken', terwijl werken volgens de principes van *'integrated crop management'* (gericht op de inzet van chemische middelen als laatste keus) in principe al verplicht is. Ook hier concluderen we dat een TopCrop-certificaat niet resulteert in een aanzienlijke, bovenwettelijke bijdrage aan Nederlandse duurzaamheidsopgaves.

3.3 Leerpunten

Retailbedrijven en afnemers zijn ontvankelijk voor signalen van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en kijken naar de (toekomstige) vraag van consumenten. Daardoor stuurt de markt gedeeltelijk de leveringsvoorwaarden en bepaalt de thema's waarop wordt gestuurd. Dit vormt een kans voor verduurzaming, maar de overheid heeft weinig tot geen invloed op de mate van sturing en de thematiek. Nu is er veel aandacht voor klimaat (onder andere via FoqusPlanet) en krijgen andere thema's minder aandacht. Die aandacht kan evenwel zo verschuiven naar thema's als dierenwelzijn of gewasbeschermingsmiddelen.

4. CERTIFICERING

In dit hoofdstuk werken we enkele certificeringsinstrumenten verder uit.

4.1 On the Way to PlanetProof Melk

Circa 800 Nederlandse melkveebedrijven leveren onder het keurmerk On the Way tot PlanetProof. Verschillende Nederlandse supermarktketens (zoals Jumbo en Superunie) bieden zuivelproducten met dit keurmerk aan.

4.1.1 Thema's

Het certificeringsprogramma On the Way to PlanetProof Melk is in 2018 gestart. Het is een onafhankelijk keurmerk. De eisen worden vastgesteld door een College van Deskundigen met daarin wetenschappers, producenten, ketenpartijen en maatschappelijke organisaties. Het programma stelt in de versie die geldt vanaf 1-1-2025 eisen op de volgende duurzaamheidsthema's:

- Biodiversiteit: eiwit van eigen land, N-bodemoverschot, ammoniak-uitstoot, blijvend grasland, gewasbeschermingsmiddelen en natuur en landschap.
- Klimaat: broeikasgasemissie per kg melk.
- Dierwelzijn en diergezondheid.

4.1.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring

Op allerlei indicatoren moet het melkveebedrijf aan een bepaalde basisnorm voldoen. Daarnaast is de eis dat op enkele thema's op topniveau moet worden gepresteerd. Op deze wijze heeft de melkveehouder de keuze op welke wijze hij/zij kan voldoen. Een groot deel van de informatie is beschikbaar via de Kringloopwijzer. Een certificatie-instelling toetst of het bedrijf aan de eisen voldoet en voert hiervoor controles op het melkveebedrijf uit.

4.1.3 Beloning

Melkveehouders die deelnemen aan het programma ontvangen een meerprijs voor de melk. Momenteel betaalt FrieslandCampina de leden die PlanetProof melk leveren een vaste toeslag van € 5 per 100 kg melk. Leden

van FrieslandCampina die niet onder het keurmerk PlanetProof produceren, kunnen ook op duurzaamheidsthema's tot € 3,50 per 100 kg melk toeslag verdienen. Zie hiervoor het vorige hoofdstuk 'leveringsvoorwaarden'.

4.1.4 Effect op milieudruk

Stichting Milieukeur beheert het certificeringsprogramma. Zij rapporteren over de impact op basis van de prestaties van de melkveebedrijven op de thema's. Hierbij wordt een 'interne' vergelijking gemaakt: hoe scoort deze groep bedrijven ten opzichte van de basisnorm van de systematiek?

Daarnaast is een doel gesteld voor 2030. Conclusie uit de Impactrapportage (2025) is dat deelnemende melkveehouders gemiddeld aanzienlijk beter presteren dan de gestelde basisnormen op de indicatoren. Men concludeert dat er stappen gezet zijn richting een duurzamere landbouw.

In de rapportage staat ook genoemd dat alleen melkveehouders die voldoen aan alle criteria op alle thema's potentiële deelnemers zijn. Onduidelijk is in welke mate het programma een stimulans vormt om te verduurzamen, of dat het programma een beloning vormt voor melkveehouders die al beter presteren. Wordt de voorloper beloond, of wordt de gemiddelde melkveehouder gestimuleerd om voorloper te worden?

4.1.5 Kansen, belemmeringen, leerpunten

PlanetProof hanteert in feite het principe van doelsturing. De melkveehouder wordt beoordeeld op criteria als broeikasgas- en ammoniakemissie. Dit maakt dat pas na afsluiting van het jaar duidelijk is of de doelen zijn gerealiseerd. De uitwerking hiervan in praktijk laat ook de beperking van doelsturing zien. Zo maken weersinvloeden dat in sommige jaren de doelen moeilijker te realiseren zijn. Het jaar 2020 was een relatief droog jaar. Dit resulteerde erin dat de sector als geheel slechter presteerde op de indicatoren 'eiwit van eigen land', 'broeikasgasemissies per kg melk' en 'stikstofbodemoverschot'. Er werd daarom een correctie voor deze indicatoren doorgevoerd. Ook in 2019 en 2022 werd een correctie uitgevoerd op twee van deze indicatoren.

Een deelnemer aan PlanetProof zuivel geeft in een interview aan dat de systematiek, waarbij allerlei partijen zijn betrokken bij de keuze van maatregelen, maakt dat er een veelheid aan eisen is en dat deze in steeds meer detail worden beschreven. Het totale plaatje verdwijnt daarmee uit beeld, zo geeft hij aan. De meerderheid van de deelnemende melkveehouders leest de eisen dan ook niet meer door, zo denkt hij. Ook voor de consument wordt het systeem naar zijn mening onbegrijpelijk, en daardoor moeilijk te verwaarden in de praktijk.

Stichting Milieukeur probeert PlanetProof Zuivel ook internationaal te verwaarden. De eisen die andere landen stellen, kunnen dan belemmerend werken. Zo willen Duitse consumenten GMO-vrije (dagverse) melk. Dus om PlanetProof zuivel in Duitsland te vermarkten, moet het ook GMO-vrij gecertificeerd zijn. Nederlandse melkveehouders krijgen hier echter geen vergoeding voor, waardoor dit op dit moment een marktblokkade voor de Duitse markt vormt. Voor kaas geldt deze beperking niet; de Duitse consument vraagt niet om GMO-vrije kaas.

Recent heeft Jumbo besloten om over te stappen op één keurmerk voor alle zuivel. Dit heeft als gevolg dat producten die nu onder Beter Leven Keurmerk worden verkocht, straks worden geproduceerd onder PlanetProof.

Melkveehouders die nu aan de voorwaarden van Beter Leven 1* voldoen (welke sterk op dierenwelzijn en diergezondheid zijn gericht), moeten ook aan de voorwaarden van PlanetProof gaan voldoen. Voor die extra inspanningen (BLK 1* én PlanetProof) ontvangen zij een iets hogere premie dan melkveehouders die enkel aan PlanetProof voldoen. Of deze stappen van Jumbo uiteindelijk ook iets betekent voor het voortbestaan en de invulling van beide keurmerken is nog ongewis¹.

4.2 On the Way to PlanetProof AGF (focus op aardappelen)

In totaal leveren circa 2.000 telers in Nederland onder het keurmerk On the Way to PlanetProof plantaardig op een totaal areaal van bijna 60.000 hectare. In 2024 werd er in Nederland 12.000 hectare tafelaardappelen geteeld, waarvan 61% onder het keurmerk PlanetProof. Andere aardappelen, zoals pootaardappelen en zetmeelaardappelen, worden niet onder PlanetProof geteeld. Onder andere in supermarkten van Aldi, Jumbo, Lidl en Superunie zijn de AGF-versproducten met het PlanetProof keurmerk te vinden.

4.2.1 Thema's en werkwijze

Het programma stelt eisen op de duurzaamheidsthema's energie en klimaat, gewasbescherming, biodiversiteit, bodemkwaliteit, bemesting, water en materiaalgebruik en afvalstromen. Gewasbescherming is een belangrijk thema binnen het programma. Gebruik van specifieke gewasbeschermingsmiddelen levert binnen de systematiek maluspunten op. Deze moeten worden gecompenseerd worden door bonuspunten. Deze bonuspunten kunnen op verschillende thema's worden verkregen. Hierdoor heeft de teler dus enigszins de keuze op welke manier hij/zij aan de eisen wil voldoen.

---

¹ <https://www.jumbo.com/nieuws/jumbo-kiest-voor-een-duurzaamheidskeurmerk-voor-kaas-en-zuivel/>

Elke drie jaar wordt het certificatieschema herzien. Stichting Milieukeur heeft hierbij een coördinerende rol. Er wordt een stakeholderproces doorlopen en uiteindelijk beslist het College van Deskundigen.

Een certificatie-instelling toetst of het bedrijf aan de eisen voldoet en voert hiervoor controles op het bedrijf uit.

4.2.2 Beloning

In 2023 is SMK een traject gestart om te komen tot een duurzaamheidsvergoeding voor het telen van AGF, volgens het keurmerk On the way to PlanetProof. Het traject heeft geresulteerd in een regeling voor de duurzaamheidsvergoeding, waarbij deze vergoeding voor verschillende producten is vastgesteld op basis van onafhankelijk onderzoek. De regeling en vergoedingen zijn te vinden op de website van SMK. Zo geldt voor tafelaardappelen een duurzaamheidsvergoeding van € 0,032 per kg. De uitvoering van de regeling leidt echter (nog) niet tot de gewenste resultaten. Veel telers herkennen niet dat ze een transparante en herkenbare duurzaamheidsvergoeding ontvangen. De vele inkoopstromen, de wijze van inkoop (veelal via contracten met vaste prijzen) en het feit dat de inkoop soms volledig uit PlanetProof-producten bestaat, draagt niet bij aan deze transparantie. Om het geheel transparanter te maken, vraagt onder andere (kostbare) aanpassingen in het inkoopstelsel.

4.2.3 Effect op milieudruk

Net als voor PlanetProof Zuivel rapporteert Stichting Milieukeur over de impact van het programma. De gegevens ontbreken om inzichtelijk te maken op welke punten de bedrijfsvoering van telers die werken volgens PlanetProof afwijkt van gangbare teelt. Resultaten van PlanetProof over de periode 2020 t/m 2022 worden gebruikt als basis voor het inzichtelijk maken van toekomstige verbeteringen. Het keurmerk heeft tussendoelen voor 2030 geformuleerd rekening houdend met de beleidsdoelen van de VN (de Sustainable Development Goals), de Farm to Fork-strategie en het klimaatakkoord van Parijs. Doelstelling voor 2030 is onder andere een reductie van 45% van de broeikasgasemissie per m² in de bedekte teelt en 50% reductie van het actieve stofgebruik.

4.2.4 Kansen, belemmeringen, leerpunten

Praktische belemmeringen zijn op dit moment onder andere het ontbreken van data van gangbare bedrijven, om een vergelijking te kunnen maken wat de daadwerkelijke duurzaamheidsbijdrage van PlanetProof bedrijven is. Een tweede complicerende factor is de discussie rondom de duurzaamheidsvergoeding.

Ook het internationale aspect is relevant. De meerderheid van de teelt in Nederland wordt geëxporteerd, maar vanuit het buitenland is er (nog) geen concrete vraag naar PlanetProof-producten. Stichting Milieukeur probeert wel voet aan de grond te krijgen in het buitenland. Zo wordt verkend of een samenwerking met het keurmerk Leaf kan worden verkregen. Dit keurmerk wordt onder andere vereist door Tesco. Streven is dat PlanetProof-telers ook Leaf gecertificeerd zijn, zonder dat dit allemaal dubbele controle en administratie vraagt.

4.3 Beter Voor Zuivel

4.3.1 Thema's

Op basis van de eisen die gelden vanaf 1-1-2023 (bron: [certificatieschema](#)):

- Dierwelzijn: weidegang, eisen aan de stalrichting (drinkwater, koeborstel, boxbedekking), stalbezetting, afkalf- en ziekenstal, levensduur, klauwgezondheid, uiergezondheid, groepshokken kalfjes et cetera.
- Grondgebondenheid: maximaal 2,5 grootvee-eenheden (GVE) per ha gras en maximaal 18.000 kg melk per ha gras. Blijvend grasland mag niet worden gescheurd.
- Klimaat: maatregelen die leiden tot CO₂-reductie.
- Biodiversiteit: verbod op glyfosaat op erf en gras, percentage kruidenrijk grasland, percentage beheergrasland.
- Veevoer: grasrantsoen, GMO-vrije melk (*Verband Lebensmittel Ohne Gentechnik*, VLOG), Europees veevoer.

4.3.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring

Het Beter Voor programma is in 2017 opgezet als privaat bedrijfsprogramma voor Albert Heijn. In 2023 is besloten om het programma te verzelfstandigen, zodat ook andere partijen volgens het programma kunnen gaan werken. Daartoe is een onafhankelijke stichting opgericht. Het certificatieschema van Beter Voor is gebaseerd op een gesloten keten, waarbij een onafhankelijke instantie de certificering verzorgt.

4.3.3 Beloning

Deelnemende melkveehouders die leveren voor AH ontvangen een extra premie boven op de marktprijs. In 2024 was dit € 0,05 per kg melk, boven op de prijs van weidemelk. Dit staat in principe los van het certificeringsprogramma, dat sinds kort onafhankelijk is, waardoor ook andere ketenpartijen het programma kunnen gebruiken.

4.3.4 Effect op milieudruk

Rougoor en Van der Schans (2022; interne notitie. Zie verwijzing in certificatieschema) hebben beoordeeld hoe Beter Voor bijdraagt aan verduurzaming. De eisen ten aanzien van GVE per hectare en kg melk per hectare dragen bij aan de realisatie van een relatief lage ammoniakemissie per ha, net als de eis om weidegang toe te passen. De eis dat blijvend grasland niet mag worden gescheurd vermindert het risico op nitraatuitspoeling en draagt bij aan vastlegging van koolstof in de bodem. Rougoor en Van der Schans (2022) constateerden dat de broeikasgasemissie per kg melk, het stikstofbodemoverschot per ha en het fosfaatoverschot per ha op de Beter Voor melkveebedrijven op eenzelfde niveau ligt als op het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf. De eisen in Beter Voor ten aanzien van blijvend grasland en kruidenrijk grasland en het verbod op glyfosaat kunnen een positieve bijdrage leveren aan biodiversiteit.

4.3.5 Kansen, belemmeringen, leerpunten

Het keurmerk Beter Voor stuurt met name door eisen te stellen aan de bedrijfsstructuur, zoals aantal dieren per hectare en daarnaast door maatregelen voor te schrijven. Dit beperkt de keuzevrijheid van melkveehouders (in vergelijking met de situatie waarbij op doelen wordt gestuurd), maar geeft vooraf meer duidelijkheid en zekerheid. Dit voorkomt, in tegenstelling tot doelsturing, dat na afloop van het jaar pas duidelijk wordt of het bedrijf heeft voldaan.

4.4 Beter Leven Varkens

4.4.1 Thema's

Het keurmerk Beter Leven is in 2007 opgericht door de Dierenbescherming. Primair richt het keurmerk zich op dierenwelzijn en -gezondheid. De dieren onder dit keurmerk hebben meer ruimte, afleidingsmateriaal en mogelijkheden om hun natuurlijk gedrag uit te oefenen. Het Beter Leven Keurmerk kent 3 niveaus, van 1, 2 en 3 sterren; 37% van de varkens voldoet aan de eisen van 1 ster. Twee en 3 sterren komen veel minder voor, 3 sterren is gelijkgesteld aan biologische varkenshouderij.

4.4.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring

De controle wordt uitgevoerd door een certificerende instelling. Controle vindt jaarlijks plaats. Indien nodig worden na de jaarlijkse controle herstel- en onaangekondigde controles uitgevoerd. Beter Leven 1 ster voor de varkenshouderij stelt de volgende bovenwettelijke eisen (op hoofdlijnen op basis van [concept criteria versie 3.0, d.d. 30-07-2024](#)).

De meeste maatregelen zijn gericht op dierwelzijn en/of -gezondheid:

- leefruimte 1 m² per vleesvarken (en 2,25 m² per zeug, dit is conform gangbaar).
- Wroetbaar, eetbaar en afbreekbaar afleidingsmateriaal.
- Staart couperen is wel toegestaan, maar staart wordt langer gelaten dan in de gangbare varkenshouderij.
- Verbod op castratie.
- Maximale transportduur voor biggen is 6 uur en voor varkens 8 uur.

Daarnaast is er beperkt aandacht voor milieuthema's:

- Alle soja en palmproducten in het voer zijn gecertificeerd verantwoord.
- Beperking aan het elektriciteitsgebruik.
- 100% groene stroom.

In een [toekomstvisie](#) stelt de Dierenbescherming dat het doel is het Beter Leven-keurmerk te verbreden met milieucriteria.

4.4.3 Effect op milieudruk

Beter Leven varkens 1 ster stelt op dit moment zeer beperkt milieuvorwaarden. Dit maakt dat er niet direct effect op het milieu is te verwachten. Indirect zijn er wel effecten mogelijk. Zo kunnen welzijnsriteria als leefoppervlak en voergift de ammoniakemissie beïnvloeden. [Groenestein e.a. \(2015\)](#) hebben dit onderzocht. Een deel van de welzijnsmaatregelen kan leiden tot minder ammoniak (zoals de eis dat een 'mestgelegenheid' in de stal wordt gecreëerd, waardoor het emitterend oppervlak vermindert), een deel juist tot toename van ammoniak (zoals extra oppervlakte per dier). Overall zijn er meer welzijnsriteria die de kans op ammoniakemissie verhogen, dan die de kans op ammoniakemissie verlagen.

4.5 Keten Duurzaam Varkensvlees

Momenteel doen meer dan 200 varkensbedrijven mee in de Keten Duurzaam Varkensvlees.

4.5.1 Thema's

Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV) is opgericht in 1997. Binnen het programma worden de volgende thema's onderscheiden:

- Gezonde dieren: onder antibioticagebruik, Salmonella, slachtbevindingen.
- Zorg voor moeder en big.
- Leefomgeving.
- Mineralenkringloop: betere benutting bij de dieren, mineralen terugbrengen in de kringloop.

- Biodiversiteit: onder andere beperking van het gebruik van koper en zink in veevoer.
- Klimaatneutraal: onder andere dagontmesting, mestbewerking en digestaatbehandeling.
- Vleeskwaliteit.
- Smartfarming: track en trace systeem.

4.5.2 Gestelde eisen en wijze van vastlegging en monitoring

De controles worden uitgevoerd door twee bedrijven, waaronder De Hoeve Certificering.

Gestelde eisen (volgens [certificatieschema 1-1-2025](#)) ten aanzien van milieu:

- Maximumwaarden voor fosfaat- en stikstofexcretie per 1000 kg groei.
- Maximumwaarden voor koper- en zinkgebruik per 1000 kg groei.
- Berekening van CO₂-footprint.
- Maximumwaarde voor energiegebruik per 1000 kg groei.
- Round table on responsible soy (RTRS-)soja.

Als normoverschrijdingen worden geconstateerd, moet een plan van aanpak worden opgesteld.

Veel van de bedrijven voldoen ook aan de criteria van het Beter Leven keurmerk 1 ster. Daarnaast is in 2017 Antibioticavrij Leven Garantie (ALG, onder het keurmerk KDV+) geïntroduceerd. Vlees met dit keurmerk is van varkens die hun leven lang gegarandeerd nooit behandeld zijn met antibiotica.

4.5.3 Beloning

Alle deelnemers van Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV) die binnen een marktconcept werken en dus aan een bepaalde kwaliteitsstandaard voldoen, krijgen dezelfde beloning (bron: [website](#)). Het vlees wordt onder andere afgezet bij Keurslagers (die ieder afzonderlijk hun inkoop regelen) en sinds 2025 ook bij vier onafhankelijke retailers (die onder Superunie vallen). Een deel van de varkens met KDV-label heeft ook het BeterLeven 1 ster keurmerk. Supermarkten hebben de afspraak dat zij vlees met BeterLeven 1ster inkopen. Keurslagers hebben deze afspraak niet. In praktijk betekent dit dat een keurslager veelal varkens met KDV, maar zonder Beter Leven keurmerk koopt (zodat ze niet de meerprijs hiervoor hoeven te betalen).

Binnen de KDV-keten worden ook weer aparte labels onderscheiden. Zo is in 2017 het label Patron op de markt gebracht. Uit het vlees van het KDV-BeterLeven-ALG-concept worden de beste varkens hiervoor geselecteerd.

4.5.4 Effect op milieudruk

Het meest recente [jaarverslag is uit 2022](#). Hierin wordt genoemd dat de broeikasgasemissies (per kg product) lager zijn dan het landelijk gemiddelde. Ook de stikstofexcretie, fosfaatexcretie, gebruik van koper (alle drie per 1000

kg groei), ammoniakemissie per dierplaats, energiegebruik per 1000 kg groei en antibioticagebruik is lager dan het landelijk gemiddelde. Ook wordt de ontwikkeling in de tijd weergegeven.

5. VERDUURZAMING VIA PROJECTEN

In dit hoofdstuk werken we twee initiatieven uit, die in de vorm van een project zijn geïmplementeerd in de praktijk. Dit betreft Groeikracht van Cosun en het Regenerative Agricultural Framework van McCain.

5.1 Groeikracht Cosun

Groeikracht is een initiatief van de agrarische coöperatie Royal Cosun. Onderdeel van Cosun zijn onder andere de Cosun Beet Company, Aviko en Sensus, waarvoor Groeikracht Cosun actief is. In totaal gaat het via deze bedrijven om een netwerk van ongeveer 8.000 akkerbouwers die suikerbieten, aardappelen en/of cichorei verbouwen voor Cosun.

5.1.1 Activiteiten en maatregelen

De volgende activiteiten vinden plaats binnen Groeikracht Cosun:

- Projecten, gekoppeld aan diverse relevante thema's, te weten: bodem, plantgezondheid en klimaat. De volgende projecten lopen momenteel in de praktijk op het boerenerf:
  - › N-mineraalmeetcampagne. In 2024, 2025 en (gepland) 2026 kunnen telers die aan Cosun leveren zich aanmelden voor N-mineraalmetingen op maximaal 5 percelen. Er wordt in het voorjaar (0-60 cm) en najaar (0-90 cm) een bodemmonster genomen. De uitslag in het voorjaar is bedoeld als instrument om te kunnen sturen op een goede bemesting in het groeiseizoen; de uitslag in het najaar is een belangrijke maat voor het risico op uitspoeling. Beide metingen zijn daarnaast bedoeld om inzicht te bieden aan de teler in de stikstofbenutting op het eigen bedrijf.
    - Doel: voldoen aan nitraatrichtlijn (norm 50 mg/l in bovenste grondwater) en aantonen dat cichorei en suikerbieten een relatief laag risico op uitspoeling hebben. Om deze reden werkt Groeikracht Cosun ook aan het inzichtelijk maken van het stikstofbodemoverschot in hun teelten.

- Schaal: in 2024 zijn meer dan 1.000 percelen gemeten; in 2025 meer dan 3500 percelen op een kleine 1.400 bedrijven.
- › Sneller meer mechanische onkruidbestrijding (SMMO). Dit project is gericht op de inzet van innovaties en technieken om onkruidbestrijding in cichorei zonder chemische middelen te realiseren.
- › Onkruid Platforms, waar geëxperimenteerd wordt met methodes om onkruidbestrijding in suikerbieten, cichorei en aardappelen te verduurzamen.
- Opzet inspiratieboerderijen. In Dinteloord, Lelystad en Roswinkel zijn inspiratieboerderijen ingericht. De inspiratieboerderijen zijn tevens locaties waar activiteiten uit diverse lopende projecten worden uitgevoerd. Via demodagen worden telers uitgenodigd om kennis en inspiratie op te doen door de activiteiten op de inspiratieboerderijen.
  - › Doel: het praktijkgericht testen, demonstreren en evalueren van nieuwe technieken en innovaties in de akkerbouw (suikerbieten, aardappelen, cichorei). Er ligt een focus op de toepassing in de praktijk en het bieden van praktische ondersteuning aan telers.
- Beschikbaar stellen van kennis via de kennisbank op de website. Hier komen de volgende onderdelen aan bod: bodem en bemesting, plantgezondheid en subsidieregelingen voor telers. De informatie in de kennisbank wordt gevoed vanuit projecten en andere activiteiten binnen Groeikracht.

De focus ligt dus sterk op het testen van maatregelen in een praktijksetting en het delen van kennis onder telers. Op dit moment bereikt het programma nog onvoldoende telers: 30-40% van de Cosun telers kent het, maar deelname aan activiteiten en dergelijke is – in de ogen van Cosun – nog te laag. Momenteel wordt het programma dan ook herijkt. Er wordt overigens niet gemonitord of het ook resulteert in implementatie van maatregelen op de bedrijven van de telers. In het algemeen is de ervaring dat veel telers bezig zijn met de uitdagingen van het hier en nu (operationele vraagstukken) en daardoor onvoldoende tijd en aandacht kunnen investeren in strategische uitdagingen voor de toekomst.

5.1.2 Kansen voor opschaling of verdieping

De intentie is dat Groeikracht Cosun gericht blijft op inspireren en innoveren. Hoewel Cosun een unieke positie heeft in de suikerketen, als enige verwerker in Nederland, ziet de organisatie niet de mogelijkheid om hogere (bovenwettelijke) duurzaamheidseisen makkelijk af te dwingen. Het is een coöperatie met een ledenvergadering, waar geen draagvlak is voor het schuiven van geld tussen leden. Ook ziet Cosun dat de positie van suikerbieten in het bouwplan onder druk staat: als de eisen te zeer toenemen,

kunnen telers niet overstappen naar een andere suikerbietenverwerker, maar wel naar een ander gewas. Ze hebben een grote stap gemaakt door via Unitip de teeltregistratie verplicht te stellen, maar willen verder vooral de vrijwillige route bewandelen.

Als binnen Groeikracht Cosun maatregelen naar voren komen die heel effectief zijn, is de intentie dus niet om dit verplicht te maken, maar te zorgen voor een incentive om de inzet van maatregelen te stimuleren. Dit kan bijvoorbeeld een meerprijs zijn vanuit de markt, voor een duurzaam product. Dat is iets anders dan biologisch. Die productie is er op dit moment niet. Evenmin is er een certificaat, zoals PlanetProof of Beter Voor, beschikbaar voor suiker, omdat er vanuit de markt geen of onvoldoende vraag naar is. Die keurmerken lijken vooralsnog voorbehouden voor verse producten als zuivel en groenten en fruit. Het realiseren van vraag vanuit de markt en een meerprijs voor duurzamere suikerbieten is dan ook een uitdaging. Mogelijk vormt de BiodiversiteitsMonitor Akkerbouw (BMA) op den duur een instrument dat gebruikt kan worden als incentive. Cosun verwacht dat vooral klimaat (CO₂-reductie) voor hun klanten een relevant thema is, waar mogelijk een meerprijs kan worden gerealiseerd. Enkelen nemen daarin al stappen.

5.2 McCain's Regenerative Agriculture Framework

Internationaal is McCain in 2022 gestart met hun programma voor regeneratieve landbouwpraktijken ('Reg Ag'), met als hoofddoel om 'een toekomstbestendige aardappelteelt veilig te stellen op veerkrachtige landbouwbodems'. In 2023 zijn ze in Nederland van start gegaan. Telers worden beoordeeld op een set van 7 indicatoren, met streefwaardes voor verschillende niveaus. Binnen het programma maakt men onderscheid tussen 4 niveaus: 'ingestapt', 'betrokken', 'gevorderd' en 'leidend'. De ambitie is dat in 2030 alle McCain telers wereldwijd – en dus ook in Nederland – in elk geval meedoen aan het programma en dus ten minste ingestapt zijn. Van de deelnemers moet dan 60% minimaal 'betrokken' scoren; 30% gevorderd en 10% leidend. Voor deelnemers die 'betrokken' of hoger scoren geldt ook dat de deelname aan Reg Ag wordt vastgelegd in het contract.

In de afgelopen 3 jaar heeft in Nederland een forse groei van het deelnemende areaal plaatsgevonden. McCain werkt in Nederland samen met ruim 400 telers. In 2023 viel 9% van het McCain aardappelareaal onder Reg Ag, in 2024 was dit 23% en in 2025 al 40% (meer dan beoogd). Het gaat hier om telers die streven naar ten minste niveau 'betrokken', waarbij dus afspraken worden vastgelegd in het contract.

5.2.1 Activiteiten en maatregelen

Binnen het programma worden diverse activiteiten georganiseerd. Jaarlijks is er een kick-offsessie, waarin de ambities en verwachtingen worden besproken voor dat jaar. Daarnaast vinden diverse velddemo's, bijeenkomsten met experts en netwerkbijeenkomsten plaats. In de netwerkbijeenkomsten worden deelnemers op vergelijkbare grondsoorten bij elkaar geplaatst, om ervaringen uit te wisselen. Maatregelen die telers relatief vaak nemen binnen het programma zijn meer en meer diverse groenbemesterkeuzes, gereduceerde grondbewerking op zandgrond en de keuze van gewasbeschermingsmiddelen baseren op een beslissingsondersteunend systeem (BOS).

Naast het RegAg-programma heeft McCain ook diverse pilotbedrijven ogeheten en Farms of the Future. Op deze bedrijven worden (regeneratieve) maatregelen in de praktijk ten minste 3 jaar lang getest, voordat McCain binnen Reg Ag meer telers zal stimuleren om nieuwe maatregelen over te nemen. De pilotboerderijen vormen daarmee een belangrijke brug tussen onderzoek en implementatie van maatregelen in de praktijk. Op deze boerderijen wordt ook geëxperimenteerd met nieuwe en robuustere aardappelrassen, omdat rassenkeuze in toenemende mate een rol zal gaan spelen in een robuuste aardappelteelt.

5.2.2 Werving deelnemers

Op dit moment verloopt de werving van deelnemers voorspoedig. Inkopers die de contractering regelen, hebben aanvankelijk telers benaderd die al interesse toonden in regeneratieve landbouwpraktijken. Het deelnemend areaal is in 2025 al gegroeid naar 40%, in plaats van de beoogde 30%. De kans bestaat dat werving uiteindelijk lastiger gaat worden, zodra het gaat om het meekrijgen van de laatste groep boeren. Vooralsnog is de strategie om de voordelen van het programma zo goed mogelijk onder de aandacht te brengen bij telers die nog niet deelnemen, in de hoop ze vrijwillig mee te krijgen. Zowel voor McCain als de telers is één van de belangrijkste motivaties om mee te doen dat goede aardappelopbrengsten toenemend onder druk staan door klimaatverandering (extreme droogte, heftige neerslag en een veranderende ziekte- en plaagdruk).

5.2.3 Leveringsvoorwaarden

Reg Ag biedt aangepaste leveringsvoorwaarden aan deelnemende telers. Telers die zich committeren om ten minste niveau 'betrokken' te halen, krijgen een 3-jarig contract aangeboden in plaats van het gebruikelijke 1-jarige contract. De voorwaarde is dat zij aan het einde van het eerste en tweede contractjaar minimaal 'betrokken' moeten scoren en aan het einde van het

derde jaar 'gevorderd'. In 2025 hebben een aantal telers al voor het derde jaar deelgenomen; hen wordt opnieuw een 3-jarig contract aangeboden, waarin het niveau 'gevorderd' wordt verwacht. In het contract is tevens een meerprijs opgenomen van €5/ton, mits aan de voorwaarden rondom Reg Ag wordt voldaan.

5.2.4 Indicatoren

Reg Ag is een programma dat wereldwijd wordt ingezet. De set indicatoren waar telers op worden gescoord is toegespitst op het noordelijk halfrond. Het gaat om de volgende indicatoren:

- Aantal dagen bodembedekking.
- Aantal (en type) gewassen in rotatie.
- Gereduceerde grondbewerking.
- Gebruik en toxiciteit van gewasbeschermingsmiddelen.
- Niet-productief areaal.
- Bewust en gereduceerd gebruik van inputs.
- Behoud en opbouw van bodemorganischestof.

Deelnemers moeten op 5 van de 7 indicatoren de streefwaarde halen, om een niveau te behalen. Bodemonsters worden verzameld op één representatief perceel en overige data waarop indicatoren zijn gebaseerd wordt verzameld voor maximaal 3 percelen.

De algemene ervaring is dat de meeste telers die in Nederland starten met het programma, op zo'n 2-3 indicatoren de streefwaarde al halen en op 2-3 indicatoren een (beperkte) inspanning moeten leveren om op niveau 'betrokken' te komen. De stap van betrokken naar 'gevorderd' is voor sommige telers een grotere uitdaging. De ervaring is dat telers moeite hebben om te voldoen aan de streefwaarde voor niet-productief areaal gezien de hoge grondprijzen. Daarnaast vormt de indicator voor gebruik van gewasbeschermingsmiddelen een uitdaging, met name in jaren met een hoge ziekte- en plaagdruk. Teler kiezen er dan ook relatief vaak voor om te focussen op het halen van de streefwaardes van de andere indicatoren.

5.2.5 Kansen voor opschaling of verdieping

De set indicatoren waarop telers worden beoordeeld, is gebaseerd op algemene principes en doelen rondom regeneratieve landbouw, en dus niet toegespitst op specifieke Nederlandse landbouwopgaves. Omdat het een wereldwijd programma betreft, is het niet mogelijk om aanvullende indicatoren toe te voegen die specifiek passend zijn bij Nederlandse opgaves en doelen. In een paar gevallen zijn de streefwaardes van indicatoren wel aangepast aan de Nederlandse context, bijvoorbeeld bij het minimumaantal dagen bodembedekking voor niveau 'betrokken'. Naar verwachting zal de set

indicatoren nog wel worden uitgebreid met een indicator die betrekking heeft op CO₂-emissie. Ook is het mogelijk dat specifieke, Nederlandse opgaves – bijvoorbeeld de doelen van de Kaderrichtlijn Water – buiten het RegAg-programma om actief worden opgepakt.

De werkwijze van McCain zou in principe ook toegepast kunnen worden bij een grotere groep telers, zowel aardappeltelers als telers van andere gewassen. Programma's van andere aardappelverwerkers werken met vergelijkbare frameworks voor regeneratieve landbouw, er is dan ook de nodige overlap. Daarnaast kijken veel partijen die in de Nederlandse akkerbouwsector actief zijn naar de ontwikkeling van de Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw (BMA), als instrument dat kan aansluiten bij Nederlandse duurzaamheidsopgaves. McCain geeft aan vast te zullen houden aan het eigen, wereldwijd inzetbare RegAg-framework, maar ziet eventueel wel kansen voor een koppeling met de BMA, bijvoorbeeld door een equivalent-verklaring.

5.2.6 Kansen voor verwaardiging in de markt

Op dit moment financiert McCain de kosten van het RegAg-programma zelf. Op langere termijn is nog niet bekend hoe het programma en de financiering daarvan eruit gaan zien: mogelijk ontstaan er kansen om het concept te verwaarden in de markt, en/of ontstaat een bedrijfseconomisch voordeel voor telers als zij minder afhankelijk worden van inputs en minder kwetsbaar zijn voor extreem weer.

5.2.7 Wensen/aanbevelingen richting beleid

Op dit moment ervaart McCain dat de Nederlandse overheid weinig enthousiast is in het omarmen van het principe regeneratieve landbouw en de integrale/holistische werkwijze die daarbij komt kijken. Initiatieven zoals het programma ReGeNL vertalen zich op dit moment nog niet naar wet- en regelgeving en beleidsontwikkelingen.

6. VERDUURZAMING VIA KREDIETVERSTREKKING

In dit hoofdstuk werken we uit hoe verschillende banken omgaan met kredietverstrekking als verduurzamingsinstrument. Enkele banken zijn actief in de land- en tuinbouw: Rabobank (83% van de financiering), ABN AMRO (12%), ING (3%) en Triodos in de biologische landbouw (Van der Meulen e.a., 2020). We bespreken hier de twee grootste financiers.

6.1 Rabobank

De Rabobank kent een impactlening die zowel binnen als buiten de landbouw wordt toegepast. Bedrijven met een duurzaamheidskeurmerk kunnen een rentekorting krijgen tot 0,65% bij leningen vanaf € 250.000 tot € 7,5 miljoen. Dit geldt onder andere voor het Beter Leven Keurmerk (1 ster), Keten Duurzaam Varkensvlees, Demeter, EKO en On the Way to PlanetProof. Zie de [complete lijst met keurmerken](#). Deze lijst wordt jaarlijks beoordeeld door de Rabobank.

Er wordt daarnaast in de impactrapportage over 2024 vermeld dat 13% van de financiering van de Nederlandse klanten in de food & agri sector transitie-trajecten betrof. Dit komt overeen met € 450 miljoen. Hiervan stroomde 83% in 2024 naar de extensivering van de landbouw, 8% voor verbreding, 8% voor innovatie en 1% voor verplaatsing. De reden dat het overgrote deel naar extensivering gaat komt door de opstelling van de regeling voor grond-aankoop in combinatie met de hoge grondprijs. De totale begroting voor food & agri bedroeg € 3 mld (bron: [Impactrapport Rabobank 2024](#)).

Op 16 juli 2025 brengt Rabobank het nieuws naar buiten dat samenwerking is gezocht met de Europese Investeringsbank en DLL² om totaal € 1 miljard beschikbaar te maken voor duurzaamheid en landbouw. Rabobank richt zich hierbij op Nederlandse bedrijven die investeren in energietransitie en duurzaamheid (bron: [Website Rabobank](#)).

---

² DLL, voorheen De Lage Landen, is een dochteronderneming van de Rabobank

6.2 ABN AMRO

ABN AMRO kent de Verbeterstimulans binnen een breed aantal sectoren. Deze wordt gekoppeld aan een zakelijke lening (vanaf € 250.000 tot maximaal € 10 miljoen, met een looptijd van minimaal 3 jaar en maximaal 10 jaar) en bevat een verbeterdoelstelling. Vooraf worden afspraken gemaakt over deze doelstelling.

ABN AMRO hanteert 4 niveaus van duurzaamheid met een maximale rentekorting van 1%-punt. Bedrijven die binnenkomen moeten minimaal voldoen aan de eisen van niveau 1 én de ambitie hebben om verder te verduurzamen. Alle bedrijven in portefeuille worden met de rentekorting gestimuleerd om hun bedrijfsvoering op een hoger duurzaamheidsniveau te brengen. Hoewel bedrijven met private duurzaamheidscertificaten hun duurzaamheid kunnen aantonen, legt ABN AMRO niet 1-op-1 een relatie tussen keurmerken en rentekorting op de financiering. Ze hanteert een eigen matrix met maatregelen en voorwaarden waarop de duurzaamheid van een onderneming wordt beoordeeld. Als een ondernemer een investering baseert op reguleringen als Milieu-investeringsaftrek (MIA), Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) of Energie-investeringsaftrek (EIA), maakt dat de onderbouwing van een rentekorting gemakkelijker.

De matrix die ABN AMRO hanteert voor de verschillende niveaus van duurzaamheid wordt periodiek herzien. Daarmee kunnen nieuwe voorwaarden en inzichten worden opgenomen en geïmplementeerd. Deze aanscherpingen prikkelen in de loop der tijd ondernemers, waardoor zij worden uitgedaagd om te komen tot een duurzamere bedrijfsvoering. Door de matrix niet te koppelen aan bestaande keurmerken, creëert ABN AMRO (voor zichzelf) veel meer mogelijkheden om bedrijven specifiek te waarderen voor kleinere stappen richting een duurzamere bedrijfsvoering. Dit heeft voor primaire bedrijven ook als voordeel dat er een vrij lage instapdrempel is voor het verkrijgen van een (geringe) rentekorting.

Rentekortingen die banken geven worden door de bank niet direct terugverdiend in de markt en gaan ten koste van het rendement van de gehele portefeuille. Daardoor is de ruimte voor hoge kortingen beperkt. De aandacht die in leningen wordt gegeven aan duurzaamheid is voor een belangrijk deel ingegeven door de opstelling van NGO's.

7. ANALYSE

In dit hoofdstuk bediscussiëren en analyseren we alle verzamelde informatie om een antwoord te geven op de vraag of de keten mogelijkheden biedt om verder te verduurzamen. Dit kan in de breedte zijn, doordat meer agrariërs verduurzamen, of in de diepte, door verzwaring van eisen. We benaderen dit vanuit de theorie en literatuur (paragraaf 7.1.), wat we geleerd hebben uit de interviews en cases (7.2.) en vervolgens formuleren we aanbevelingen wat de overheid hiermee kan (7.3.).

7.1 Bijdrage vanuit de keten aan beleidsdoelen

In deze paragraaf gaan we kort in op de theorie. Wat kan de bijdrage van keteninitiatieven aan beleidsdoelen zijn? Regouin e.a. (2001) benoemen de volgende voordelen van certificering als manier om beleidsdoelen te behalen:

- De overheid kan zich onthouden van regelgeving. Het overlaten aan de markt maakt dat de doelen effectief en efficiënt worden bereikt zonder marktverstoring.
- Financiële, economische en privaatrechtelijke prikkels werken vaak beter dan wetgeving.
- De mogelijkheid voor eigen invulling te kiezen vergroot het draagvlak.
- Certificering is flexibeler dan wetgeving. De inhoud kan soms snel gewijzigd worden.
- Het kan drempelverlagend werken voor toekomstige wetgeving.

Maar ketensturing kent ook beperkingen als bijdrage aan (beleids)doelen:

- De overheid heeft hier geen (of niet volledig) invloed op. Andere partijen staan aan het roer. Dit maakt dat het op allerlei vlak mogelijk niet volledig aansluit op beleidsdoelen. De doelstellingen kunnen afwijken van de beleidsdoelen, mogelijk is rapportage beperkt of onvolledig (zie KDV; laatste jaarverslag lijkt uit 2022, of zie FocusPlanet: alleen rapportage over broeikasgasemissies), of is de borging beperkt. Ook is niet altijd duidelijk hoe 'hard' de voorschriften binnen een certificeringssysteem worden gehandhaafd. Wordt het bedrijf uitgesloten van

deelname als een bepaald resultaat niet voldoet, of wordt bijvoorbeeld gewerkt met een plan van aanpak om verbetering te realiseren?

- Ook in de mate van deelname kan de overheid niet sturen. Door marktinvoeden kan het op bepaalde momenten financieel aantrekkelijk zijn, of juist niet, om deel te nemen aan een certificeringsprogramma. Als de wereldmarktprijs van een product voldoende hoog is, kan een agrariër besluiten te produceren voor de (bulk)wereldmarkt (en dus niet voor certificering te gaan).
- Ketenpartijen sturen onder andere op vermindering van broeikasgasemissie; soms per kg product, soms van het totale bedrijf. Dit hangt af van de eisen die vanuit de markt worden gesteld. Als eisen op productniveau worden gesteld, kan dit betekenen dat intensievere bedrijfsvoering/hogere productie bijdraagt aan verlaging van de emissies per eenheid product. Hoewel dit niet direct aansluit bij de landelijke beleidsdoelen, waarbij de totale emissies op landelijke schaal moeten worden verlaagd, draagt dit in praktijk in Nederland hier veelal wel aan bij, omdat de omvang van de veestapel landelijk wordt beperkt door het aantal dier- en fosfaatrechten.

7.2 Resultaten uit de studie

In deze paragraaf analyseren we de resultaten uit de studie. We gaan in op de volgende vragen. Hoe kunnen keteninitiatieven zowel voorlopers als achterblijvers bereiken? Welke rol kunnen banken spelen? Welke marktkansen zijn er voor duurzaamheidsinitiatieven? Welke mogelijkheden zijn er om deelname aan keteninitiatieven te vergroten? Welke rol spelen maatschappelijke organisaties in de verduurzaming door ketenpartijen? Tenslotte belichten we de verschillen in benadering vanuit de keten in vergelijking met de benadering vanuit de overheid.

7.2.1 Voorlopers en achterblijvers

Keurmerken zijn gericht op het waarderen van een duurzamere bedrijfsvoering en daarmee op de bedrijven die het beste presteren in de betreffende sector: de voorlopers. Leveringsvoorwaarden zijn daartegenover juist bedoeld om de ondergrenzen vast te leggen waaraan bedrijven minimaal moeten voldoen; dus gericht op de achterblijvers. Ketenpartijen hebben zodoende de mogelijkheid zowel voorlopers als achterblijvers te bereiken, via respectievelijk keurmerken en leveringsvoorwaarden. In praktijk is dit onderscheid tussen beide vormen niet absoluut. Zo kan een afnemer leveringsvoorwaarden opstellen, en deze in de loop der tijd aanscherpen (waardoor deelnemers mogelijk afvallen), en het meer de vorm van een keurmerk krijgt. Ook is het

mogelijk dat deelname aan een keurmerk een leveringsvoorwaarde wordt. Dit kan betekenen dat achterblijvers de keuze maken over te stappen naar een afnemer die deze voorwaarden niet stelt. Echter, als in de loop der tijd steeds meer afnemers deze voorwaarden stellen, zullen ook de achterblijvers worden gedwongen deze stappen te zetten

Wet- en regelgeving door de overheid focust zich wel voornamelijk op de ondergrens van wat 'ten minste' moet worden gedaan. Door voorlopers te stimuleren om extra stappen te zetten, laten ketenpartijen met een keurmerk zien wat de mogelijkheden, potenties en ambities zijn. Deze voorlopers zijn veelal ook de bedrijven die open staan voor innovaties. Deze kennis en informatie kan vervolgens worden gebruikt voor het stimuleren van achterblijvers. Door hen kunnen de grootste stappen worden gezet. Als zij zien dat ook voorlopers stappen zetten, dan kunnen ze nog moeilijker niets doen en verder achterop raken.

7.2.2 Rol van banken

Vrijwel alle agrarische bedrijven baseren de financiering van hun bedrijf voor een belangrijk deel op een lening van banken. Banken kunnen kortingen op de rente van die leningen geven als de leningen zijn gebaseerd op de Groenregeling. Het lagere rentetarief van die leningen kunnen banken doorvertalen naar hun klanten.

Daarnaast hebben banken er voordeel bij als agrariërs over een structureel duurzamere bedrijfsvoering beschikken. Deze bedrijven zijn op termijn beter bestand tegen maatschappelijke weerstand. Als zij daarbij een vergoeding ontvangen voor de duurzamere bedrijfsvoering en/of een tegemoetkoming in de investeringskosten voor duurzaamheidsmaatregelen, beschikken deze duurzamere bedrijven structureel over een hogere betaalcapaciteit. Daardoor neemt het risico voor een bank af.

De mogelijkheden voor banken om de kosten voor een duurzamere financiering in de consumentenmarkt terug te verdienen zijn zeer beperkt. De verleende rentekortingen gaan daarom ten koste van het totale rendement van de bank. Daarom moeten andere hypotheeknemers de kosten van de rentekortingen opbrengen.

Veel belangrijker zijn het verkleinen van financiële risico's en het vermijden van imagoschade door het publieke optreden van niet duurzame bedrijven. Mede door dit laatste is de invloed van maatschappelijke organisaties bij bedrijven in de financiële sector relatief groot.

7.2.3 Marktkansen voor duurzaamheidsinitiatieven

Vergoeding van de meerkosten

Keteninitiatieven zijn gericht op een duurzamere, maatschappelijk meer gewenste voedselproductie. De meerkosten die dat met zich meebrengt, zullen op de een of andere manier moeten worden vergoed. Dit komt ook in alle gesprekken met betrokken partijen naar voren. Zonder vergoeding nemen agrariërs niet deel aan een keurmerk, geven ze aan.

Verschillende coöperatieve ketenpartijen geven aan dat zo'n vergoeding lastig te organiseren is vanuit de coöperatie zelf, omdat dit in feite een kwestie van herverdeling van geld binnen de organisatie is. Binnen een coöperatie vindt men het soms niet wenselijk leden (te) verschillend te belonen. Er moet dus sprake zijn van een externe partij, die bereid is een meerkostenvergoeding te bieden.

Naast de vergoeding geven agrariërs aan dat ook zekerheid voor de langere termijn belangrijk is. Als een keurmerk een investering vraagt, zal een agrariër hier alleen voor kiezen als hij/zij zekerheid heeft dat dit ook op de langere termijn een meerprijs oplevert. Keurmerken kunnen deze zekerheid niet altijd bieden.

In de AGF-sectoren blijkt het moeilijk te garanderen dat telers aantoonbaar een meerprijs ontvangen voor een onder keurmerk geproduceerd product. Het geheel van markt, productstromen en handelshuizen maakt dat prijzen weinig transparant zijn. Dit komt ook doordat in de plantaardige sector de prijzen veel sterker fluctueren dan in dierlijke sectoren. Effecten van het weer (en de seizoenen/jaren) spelen in de plantaardige sector een nog veel grotere rol dan in de dierlijke sector.

Telers van aardappelen onder keurmerk doen dit vooral omdat afnemers dat eisen. De AGF-telers hebben niet de indruk dat ze worden betaald voor hun duurzaamheidsinspanning. Maar de Autoriteit Consument en Markt (ACM) (2025) constateert dat in de AGF vaak wel een vergoeding wordt betaald, maar dat dit niet transparant is. De kosten van certificering wordt door veel telers als belemmering gezien. Men verwacht dat de kosten stijgen door een keurmerk en de opbrengsten niet of nauwelijks.

De inkoop van AGF verloopt steeds meer via (langere termijn)contracten met vaste prijzen. Mogelijk kunnen deze vaste contracten de basis vormen voor een gesprek over een transparante meerprijs.

Een keurmerk kan aan ketenpartijen een grotere afzetzekerheid bieden. Voor de continuïteit van de bedrijfsvoering is het goed dat ketenpartijen een bepaald aandeel duurzame bedrijven in portefeuille te hebben. Bij een bank kan dit bijvoorbeeld toegang tot bepaalde programma's betekenen en bij een voedingsmiddelenbedrijf toegang tot specifieke markten.

Verwaardig in de markt

Om de meerkosten te kunnen financieren, is een hogere opbrengstprijis voor de producten noodzakelijk. Hiervoor moeten producten met een keurmerk worden verwaard in de markt. Dit vereist dat uiteindelijk consumenten er om vragen (en ook echt meer betalen) en/of dat retailbedrijven dit eisen. ACM (2025) noemt dat grootschalige verduurzaming vanuit de markt wordt belemmerd doordat de vraag achterblijft. Consumenten zijn onvoldoende bereid te betalen voor duurzaamheid.

Om richting consumenten helder te zijn wat een keurmerk inhoudelijk behelst, is 'eenvoud' belangrijk, zo geven sommige geïnterviewden aan. Anders is het systeem niet meer uit te leggen. In praktijk is dit vaak moeilijk te realiseren. Keurmerken bestaan al snel uit een veelheid van regels en uitzonderingen, waardoor agrariërs en andere ketenpartijen niet (kunnen) aanhaken. Ook de veelheid aan keurmerken kan maken dat consumenten het overzicht kwijtraken.

De retailbedrijven kunnen besluiten de meerkosten door te berekenen aan de consument, of de vergoeding uit het eigen bedrijfsrendement te betalen. Op dit moment lijkt met name de vraag vanuit de retail bij te dragen aan de vraag naar keurmerken. Om allerlei redenen kan de retail hiertoe besluiten. In de praktijk zien we dat NGO's hier ketenpartijen op aanspreken en soms zelfs een grote rol spelen via framing & shaming.

De markt vergroten via reclame voor een keurmerk is niet altijd mogelijk. Zo hebben meerdere Nederlandse supermarkten zich gecommitteerd aan PlanetProof. Daarmee is de markt al vrij groot, maar vergroting via reclame ligt niet voor de hand, omdat het voor de supermarkt geen onderscheidend kenmerk meer is.

Daarnaast blijkt in praktijk dat partijen soms geen keurmerklogo op hun product willen, omdat dit af zou leiden van hun eigen merk. De waarde van het eigen merk wordt dus hoger geschat dan de waarde van het keurmerk.

Verwaardig in de markt is ook productafhankelijk. Zo lijkt er op dit moment weinig markt voor duurzame suiker. Hierdoor is de mogelijkheid om de suikerbietenenteelt via een keurmerk te verduurzamen ook beperkt.

Tegelijkertijd kan dit in de tijd veranderen, bijvoorbeeld als een supermarkt besluit niet alleen hun AGF-producten met keurmerk (PlanetProof of Beter Voor) in te willen kopen, maar ook andere producten.

Op dit moment is de markt, en dan met name de internationale voedingsmiddelenindustrie, vooral geïnteresseerd in het thema 'klimaat'. Grote afnemers stellen eisen op dit vlak. Dit blijkt ook uit analyse van Mengual et al. (2024), waarin op een rij is gezet welke milieuthema's aan bod komen in 57

Europese duurzaamheidslabels³. 'Klimaat' staat hier op nummer 1 (meer dan 80% van de labels besteedt hier aandacht aan), landgebruik en biodiversiteit staan respectievelijk op plek 2 en 3.

McGarr-O'Brien e.a. (2023) stellen dat er business to business (B2B)-initiatieven zijn, waar melkveehouders niet direct iets van merken, maar die voor het bedrijfsleven heel relevant zijn, zoals het Global Reporting Initiative (GRI). Ook hierbinnen is 'klimaat' een belangrijk thema.

Voor veel andere thema's lijkt verwaarding in de keten op dit moment (nog) lastiger, hoewel dierenwelzijn en weidegang binnen de Nederlandse markt zeker ook aandacht krijgen.

7.2.4 Vergroting van deelname

Vergroten van het aantal deelnemende agrariërs kan de (milieu)impact van een keurmerk (in theorie) vergroten. Eén van de redenen voor deelnemers om voor een keurmerk te gaan produceren is dat de prijzen hoger zijn.

Keurmerken worden ingevoerd omdat ze goed zijn voor het imago, de afzet verbreden en (in de veehouderij) dierenwelzijn verbeteren en ze worden in bepaalde situaties ook gebruikt om de afzet te verzekeren.

Belemmeringen om deel te nemen die deelnemers ervaren zijn de administratie en registratie. Sommige veehouders geven aan dat het moeilijk is aan de eisen te voldoen en de vereiste investeringen hoog zijn. Beperkte toegang tot grond (voor de melkveehouderij) en wachtlijsten vormen ook een belemmering. Steeds strengere eisen aan het keurmerk, onzekerheid over de vergoeding en beschikbaarheid van arbeid worden als risico gezien.

De ruimte voor keurmerken om te groeien is dus veelal beperkt. In de praktijk is sprake van een evenwicht tussen zwaarte van de eisen en het aantal deelnemers, zo geven deelnemers aan. Als de eisen verzwaren, neemt het aantal deelnemers af (en andersom). Dit beperkt dus de mogelijkheden om de impact van keurmerken (sterk) te vergroten.

Een ander aandachtspunt bij vergroting van deelname aan een keurmerk is het internationale aspect. Hoe behoud je het *'level playing field'* ten opzichte van buitenlandse producenten? En hoe ga je om met levering aan buitenlandse supermarkten die ook bovenwettelijke eisen stellen, maar andere eisen dan jouw keurmerk?

Tegenover deze beperkingen zien we de volgende positieve punten, waardoor de bijdrage van keurmerken aan verduurzaming mogelijk kan groeien:

---

³ 'Duurzaamheidslabels' zijn hierbij gedefinieerd als logo's die staan voor een positieve impact op het milieu, waaronder duurzame landbouwpraktijken, bescherming van het milieu en de biodiversiteit, minder impact op klimaatverandering en logo's die consumenten helpen om recycling te verbeteren.

- Agrariërs zien een deel van de eisen binnen keurmerken als win-win, omdat de eisen ook bijdragen aan betere technische en financiële resultaten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan verlaging van het antibioticagebruik en verlengen van de levensduur van melkkoeien. Ook voor energiebesparende maatregelen geldt veelal dat dit op termijn kan worden terugverdiend door een lagere energierekening.
- Keurmerken stimuleren boeren om te verkennen wat haalbaar is in de praktijk. Zo krijgen melkveehouders punten binnen PlanetProof voor een lange levensduur van de melkkoeien en een lage broeikasgasemissie. De deelnemende melkveebedrijven laten hier goede resultaten zien. Dit levert inzichten en inspiratie op voor de sector en dit kan de overheid gebruiken voor beleidsvorming. Tegelijkertijd wordt dit vanuit de landbouw soms als probleem ervaren: eerst is een maatregel bovenwettelijk, en wordt hiervoor een vergoeding betaald. Als blijkt dat het mogelijk is, wordt het de norm (en wordt er geen vergoeding meer voor gegeven).
- De verhouding tussen agrariërs en afnemers is heel anders dan die met de overheid. We zien dat de bereidwilligheid om iets te doen voor de afnemer veelal groter is dan voor de overheid.

7.2.5 Rol van maatschappelijke organisaties

Ketenpartijen nemen het serieus als ze door NGO's worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid. Zie bijvoorbeeld de campagne rondom 'sloopmelk' die grote impact heeft voor melkverwerkers/zuivelbedrijven. Het risico op markt- en imagoschade maakt dat ketenpartijen serieus nagaan welke stappen ze kunnen zetten om de kritiek te ondervangen en zo de betreffende NGO tevreden te stellen. Het inzetten op keurmerken is daarbij een goede mogelijkheid.

Ketenpartijen zoeken hierbij ook de samenwerking met NGO's op. Zo hebben het World Wide Fund for Nature (WWF), de Rabobank en FrieslandCampina gezamenlijk de Biodiversiteitsmonitor (voor de melkveehouderij) opgezet.

7.2.6 Verschillen in benadering door de keten en door de overheid

Ketens kunnen veelal sneller inspelen op ontwikkelingen dan de overheid. Een keurmerk of stimuleringsprogramma hoeft niet perfect te zijn, als er maar 'energie op zit', zo horen we in de praktijk. Zeker als die bereidwilligheid er is, kunnen de eisen ten aanzien van controle relatief licht zijn. Dit wordt specifiek genoemd door enkele coöperatieve ketenpartijen. Zij werken ook deels op basis van onderling vertrouwen tussen organisatie en leden. Voor verplichtingen vanuit de overheid liggen de eisen hoger. Daar komt bij dat belangen van ketenpartijen niet altijd overeenkomen met de belangen van de overheid. Een voorbeeld hiervan is het streven van de overheid naar het

sluiten van kringlopen. Het verhogen van het aandeel van eiwit uit veevoer van eigen land kan hieraan bijdragen. De voerverkoop zal hierdoor echter afnemen. Het ligt dan ook niet voor de hand dat de veevoerindustrie dit gaat stimuleren. 'Eiwit van eigen land' vormt echter wel een Kritieke Prestatie Indicator (KPI) binnen onder andere PlanetProof, dus vanuit de keten als geheel wordt dit toch als voldoende relevant gezien.

We zien ook verschillen in schaalniveau tussen initiatieven van ketenpartijen en overheidsinitiatieven. Sommige bedrijven zijn internationaal georiënteerd, en richten hun systemen daarom in op basis van internationale eisen. Een directe link met landelijke en lokale duurzaamheidsopgaven ontbreekt dan grotendeels. Andere keurmerken zijn wel meer op de Nederlandse situatie geënt.

Ook de benaderingswijze van de keten kan anders zijn dan van de overheid. Zo is de overheid bijvoorbeeld gebonden aan het klimaatakkoord, met specifieke eisen aan de Nederlandse landbouw op het vlak van de totale methaan- en lachgasemissies vanuit de landbouw. Het bedrijfsleven richt zich meer op alle emissies in de gehele keten, binnen en buiten Nederland, uitgedrukt per eenheid product. In de keten staat de teelt, het product, centraal, terwijl de overheid meer redeneert vanuit het areaal en/of het landelijke totaal.

7.3 Kansen voor de overheid

7.3.1 Gebruik van data

Programma's die door ketenpartijen worden ontwikkeld, leveren data op die inzicht (kunnen) geven in de verduurzamingsstappen die zijn gezet. Deze data zijn van de individuele agrariërs en zij zijn terughoudend om deze data (openbaar) beschikbaar te stellen. Overigens is (of was) de overheid wel medefinancier van onder andere de KPI-systematiek en datasystemen zoals de Kringloopwijzer. We bevelen aan dat de overheid in de toekomst nadenkt over randvoorwaarden voor deze financiering, bijvoorbeeld dat de overheid ook inzicht in de data kan krijgen. Geen individuele bedrijfsgegevens, wel bijvoorbeeld – periodiek - informatie op een hoger aggregatieniveau (sectorniveau).

Aandachtspunt bij keurmerken en doelsturing blijft de datakwaliteit. Als de overheid geen zicht heeft op de context van de data en de berekeningswijzen, dan is het lastig om de uitkomsten van de data goed op waarde te schatten en als basis voor beleid te gebruiken. In de praktijk zien we voorbeelden van registratiegegevens die onduidelijk zijn, of vragen oproepen ten aanzien van overeenkomst met de werkelijkheid. Zo zijn teeltregistraties op

papier bijna altijd in overeenstemming met de regelgeving, terwijl bekend is dat op veel akkerbouw- en tuinbouwbedrijven de regelgeving vrijwel onoverkomelijk problemen geeft. En veel melkveehouders geven aan dat zij (exact) 720 uur weidegang toepassen, omdat dat voldoende is voor de weidepremie. Maar rapporteren van het feitelijke, grotere aantal weide-uren, is nadelig voor de berekende hoeveelheid mest die eventueel moet worden afgevoerd.

7.3.2 Aanbevelingen voor de overheid

De overheid verwacht impliciet verduurzaming in en van de keten, en doet er goed aan om zich hiervoor zelf ook in te zetten. Overheden hebben mogelijkheden om te stimuleren dat marktpartijen meer inzetten op het gebruik van keurmerken. Zo worden keurmerken al als voorwaarde opgenomen in pachtcontracten van het Rijksvastgoedbedrijf. Ook via de eigen inkoop van voedsel voor de catering heeft de overheid invloed op de vraag naar keurmerken. Dit is ook al beleid; de overheid past duurzaamheidscriteria toe bij de inkoop. Soms gaat dit om minimumeisen, soms zijn het wensen (gunningscriteria).

We adviseren verder te verkennen welke opties er zijn voor de overheid om de consumptie van producten met een keurmerk verder te stimuleren. Kijk als overheid hoe de ketens omgaan met keurmerken. De overheid zou informatie uit keurmerken kunnen gebruiken om sectoren als geheel te beoordelen op hun prestaties. Op basis daarvan kan worden besloten op welke thema's, binnen welke sectoren, extra stimulansen nodig zijn.

Marktinitiatieven kunnen dus zeker een bijdrage leveren aan beleidsdoelen. Maar we constateren ook dat keurmerken gericht zijn op duurzaamheid van het product, terwijl beleidsdoelen gericht zijn op arealen, regio's en emissies. Dit maakt dat het halen van de doelen niet volledig aan de markt kan worden overgelaten. Aanvullende regelgeving, gericht op de beleidsdoelen, zal nodig blijven.

REFERENTIES

- ACM (2025) Agro – Nutri Monitor 2025 – Hoofdrapport. Wageningen Social & Economic Research.
- Groenestein, Karin, Annemieke Hol, Hilko Ellen (2015) Beter Leven en ammoniak. Livestock Research Wageningen UR.
- Koninklijke FrieslandCampina N.V. Jaarverslag 2024.
- Kuiper, Paul Peter, Leo Prins, Jop Woltjer, Martien Voskuilen (2023) Agrariërs verwerven meeste landbouwgrond, maar hun aandeel daalt. Bijlage bij kwartaalbericht agrarische grondmarkt 2e kwartaal 2023.
- McGarr-O'Brien, K., J. Herron. L. Shalloo, I.J.M. de Boer, E.M. de Olde (2023) Characterising sustainability certification standards in dairy production. *Animal* 17 (2023) 100863
- Meulen, Harold van der, Ruud van der Meer, Marcel van Asseldonk (2020) Financiering transitie naar duurzame landbouw. Inzicht in het huidige financieringslandschap en ontwikkelingen. Wageningen Economic Research.
- Rabobank. Impactrapport 2024
- Regouin, E., M. Root, H. van Staveren, A. van Winden (2001) Certificering van Keurmerken. Bouwsteen voor positiebepaling van LNV. Expertisecentrum LNV.
- Sanye Mengual, E., M. Boschiero, J. Leite, C. Casonato, G. Fiorese, L. Mancini, T. Sinkko, J. Wollgast, G. Listorti, S. Sala (2024) Sustainability labelling in the EU food sector: current status and coverage of sustainability aspects. Knowledge to support policymaking. European Commission Joint Research Centre.
- Silvis, Huib, Raymond Schrijver, Allard Jellema (2022) Stapelen van beloningen voor natuurinclusieve landbouw. Een lonkend perspectief? Wageningen University & Research.

Websites:

- https://documents.globalgap.org/documents/220929_IFA_Smart_PC_S_FV_v6_0_Sep_22_en.pdf
- <https://www.topcrop.nl/documenten>
- <https://www.bodemupbrabant.nl/nieuws/3050105.aspx>
- <https://groeikracht.cosun.nl/>
- <https://duurzaamvarkensvlees.nl/>
- <https://www.planetproof.eu/>
- <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2024/02/06/mccain-verdubbelt-omvang-programma-regeneratieve-landbouw>
- https://www.mccain.com/media/4594/mccain_regenag_framework_2024.pdf
- <https://www.jumbo.com/nieuws/jumbo-kiest-voor-een-duurzaamheidskeurmerk-voor-kaas-en-zuivel/>
- <https://www.rabobank.nl/nieuws/011486673/eib-rabobank-en-dll-verstrekken-1-miljard-aan-duurzame-financiering-voor-europese-mkb-bedrijven>
- <https://www.abnamro.nl/nl/zakelijk/producten/financieren/zakelijke-lening/verbeterstimulans.html>

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

www.clm.nl

Laat het goede groeien.